

NAGY CSILLA

Farnbauer Gábor 60¹

Az ünnepek, vagyis a díjak, megemlékezések, évfordulók és jubileumok, a kollektív emlékezet eseményei. Gesztusok, amelyek segítségével a jelenbeli kulturális közösség – mint egy írószervezet vagy egy alkotói közeg – strukturálja önmaga számára az időt. Feldarabolja, átrendezi, hogy segítségével a mindenkori jelen értelmezhető, értékelhető, átsajátítható legyen. Nincs ez másként a születésnapokkal sem: akit felköszöntünk, az a mi megélt időnknek a része. A jubiléum személye lehetővé teszi, hogy kommunikatív kapcsolatba kerüljünk a közelmúlttal, általa válik élővé a nyelv, a tradíció; értelmezhető lesz a nemzedék, a generáció, kvázi a közösség fogalma.

„Engem ne kollektivizáljatok se farnbauerként, se gáborként, se férfiként, se ifjúként, se felnőttként, se angyalként, se ördögként, sőt még magyarként, zsidóként, szlovákként és hottentottaként sem” – írja Farnbauer Gábor a kilencvenes évek közepén.² Azonban, az írói születésnap nem kerülhető meg. Hiszen az (különösen, ha kerek) irodalomtörténeti jelentőséggel bír: lezár, egyszersmind hozzáférhetővé, elevenné is tesz egy korszakot. Ilyenkor az író szükségszerűen kollektivizáljuk: a név leválik a szubjektumról, és a denotátumok, másodlagos kontextusok rendszerében kezd el létezni.

Farnbauer Gábor 60 éves. A *Próbaút*³ antológia 31, a Kalligram Kiadó 26, *A hiány szorításában*⁴ 30, *A magány illemtana*⁵ 28. *Az ibolya illata*⁶ 25.

Ezen a helyen talán nem szükséges hangsúlyozni, hogy az említett címek, tételek milyen jelentős mértékben gyakoroltak hatást a szlovákiai magyar irodalomra. Arról viszont kell beszélni, hogy a Farnbauer-poétikának melyek azok a sajátosságai, amelyek a nyolcvanas évek végén újragondolhatóvá tették a versbeszédet, és amelyek óhatatlanul beleíródtak az elkövetkező generációk beszédmódjába. Az első ilyen aspektus a versszerűség kérdése: a költő legismertebb, *Az ibolya illata* című verse a címen kívül egy szerves molekula képletéből és egy Dosztojevszkij-idézetből épül fel. Az első kritikuskok közül többen ezt a gesztust, a tradicionális versfogalomtól, a költészet konvencionális témáitól való távolodást jelölik meg a Farnbauer-líra egyik alapvető tulajdonságaként.

Dusza István az első két kötet kapcsán a konvenciók megtöréséből adódó befogadói nehézségekről, „ontológiai alapállású líráról”, „nyelvi szikárságról” beszél, majd írása végén mintegy megadja egy alternatív versfogalom definícióját, amely nem a formát vagy a tartalmat, hanem a poétikai struktúrát tekinti alapvető jelentőségűnek: „*A magány illemtana* című kötet [...] tartalmaz olyan szövegeket is,

1 A laudáció 2017. 10. 27-én, Galántán, a Szlovákiai Magyar Írók Társasága rendezvényén hangzott el.

2 Farnbauer Gábor, *Akóby*, Romboid, 1994/4. A szöveg-helyet Tózsér Árpád fordításában lásd: Farnbauer Gábor, *Mintha (Részletek)*, ford. Tózsér Árpád, Irodalmi Szemle, 1995/2, 12.

3 *Próbaút*, szerk. Balla Kálmán, Grendel Lajos, Pozsony, Madách, 1986.

4 Farnbauer Gábor, *A hiány szorításában*, Pozsony, Madách, 1987.

5 Farnbauer Gábor, *A magány illemtana*, Pozsony, Madách, 1989.

6 Farnbauer Gábor, *Az ibolya illata*, Pozsony, Kalligram, 1992.

7 Dusza István, *A költészet határait tágitva: A Farnbauer-jelenség-ről*, A hét, 1989/2, 10.

8 Zalabai Zsigmond, *Próbaút a Parnasszusra = Uő, Verstörténés*, Pozsony, Kalligram, 1995, 248249.

amelyek aligha nevezhetők versnek, de megírásuk szemlélete vitathatatlanul egy költőé.”⁷

Zalabai Zsigmond pedig a líranyelv metareflexív és asszociatív jellegét, és a személytelenítés gesztusát helyezi a középpontba (idézem): „Költészetében nemcsak a személyesség szívódott fel a személytelenben [...], hanem mintha a téma – a jól körülírható, egyértelműen meghatározható tárgy – is feloldódott volna a reflexióban.”⁸ Zalabai jó érzéssel jelöli meg azokat a világirodalmi, illetve magyar irodalmi párhuzamokat is, amelyek kapcsolódási pontot jelenthetnek Farnbauer költészetének interpretációja során: Vladimír Holan, Miroslav Holub, Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes, Oravecz Imre és Petri György.

Azonban talán megemlíthetjük Tandori Dezső nevét is: a képversek és a képletek, a matematikai axiómák poétikai feldolgozása, valamint a líra, próza és vizualitás határán egyensúlyozó, széttartó, asszociatív nyelv, a műfaji határok kitágítása egyaránt sajátja Tandori életművének is. Ám míg Farnbauer-nél a metafizikai világ körülírása, és a körülírásra alkalmas nyelv megtalálása a cél, addig Tandorinál a metafizika mellett az öndokumentáció és az én-elbeszélés a folyton burjánzó, önmagára visszautaló mű tárgya. Farnbauer pályáján *Az ibolya illata* (vers? fantazma? gondolatregény?) tekinthető ilyen összegző műnek, amelyben fellelhetőek a korábbi versszövegek, de azok az új kontextusban eltérő jelentéstartalmat, értelmezési mezőt is nyernek. A kötet interpretációs kereteit Csanda Gábornak a *Csipesszel a lángot* című, a nyolcvanas évek magyar lírájáról szóló tanulmánykötetben

megjelent, nemzedéki és poétikai szempontokat is felvonultató tanulmánya; valamint Németh Zoltán szövegközeli olvasást működtető szövege jelölte ki. Mindketten az olvasási stratégiák sokfélesége mellett érvelnek, és mindketten az olvasó feladatát többszöröző, rejtvények sorát felkínáló textusként, posztmodern gesztusként értelmezik a könyvet.

Csanda Gábor írja: „Farnbauer könyve az én értelmezésemben nem más, mint terv, a Terv maga. Másként fogalmazva: a mű létrehozásának története. S ekképpen: nincs is terv, a Terv az, hogy az olvasónak van valamilyen terve – mely a könyv olvasása során nem igazolódik (bár direkt módon soha cáfolatot nem nyer).”⁹

Németh Zoltán tanulmányában olvasható: „[...] a túlzó szövegnek a mohósága okoz esztétikai élvezetet az olvasónak. Élvezetet, amely teret ad a nyelvnek, hogy felfalja az olvasóját.”¹⁰

Csanda és Németh is rámutatnak a nyelvi szkepszis, a természet-tudományos logika és beszédmód, valamint a kombinatorikus olvasás jelenlétére. Mindezt továbbgondolva elmondható, hogy Farnbauer költői nyelve a létezés kereteit igyekszik meghatározni úgy, hogy az egyéni, egyedi vonatkozásokat leválasztja róla. Az intellektuális, kontemplatív alapállás – amelynek lényege a világ megfigyelése, az általános törvényszerűségek feljegyzése – gyakran tézis-antitézis-szintézis szerkezetet, axióma-tétel struktúrát, vagy szillogizmust eredményez, amely sokszor folyamatábrák vagy vázlatok formájában jelenik meg. Az *ibolya illata* 185. tétele a *Működésem ábrázata*¹¹, amely műfajmegjelölése szerint egyszerre folyamatábra és

9 Csanda Gábor, „A fantazma az regény, amely vers” = *Csipesszel a lángot*, szerk. Károlyi Csaba, Budapest, Nappali Ház, 1994, 139.

10 Németh Zoltán, *A határ fogsora: a szöveg mint túlzás = Uő, A bevégezhetetlen feladat*, Dunaszerdahely, Nap, 2005, 123.

11 Farnbauer, *Az ibolya...*, 66.

12 Farnbauer, *Az ibolya...*, 67.

13 *Próbaút*, 33.

14 *Próbaút*, 45.

comics, másrészt képvers, harmadrészt pedig egyenlet. A 192. tétel pedig logikai lépések, állítások láncolatán jut el arra a pontra, hogy nincs értelmes elérhető cél: „Minden valamirevaló cél elérhetetlen? / Vagy elérhető, vagy elérhetetlen. Ha elérhető, akkor előbb-utóbb elérjük, és tovább már nem lesz cél. Ha meg nem érhető el, akkor nincs miért törekedni. Tehát nincs cél. Ha elérhetetlen, akkor nincs értelme. Ha elérhető, akkor nem lesz értelme. / Vagy nincs, vagy pedig nincs.”¹²

Farnbauer költészetének éppúgy sajátja az ironia, ahogy a tautológia. Az ironia abban az értelemben, hogy az egyes, a világ rendjének leírására alkalmas sémák gyakran – épp egyszerűségük miatt – többféle következtetést hordanak magunkban, mintha az állítás és annak ellentéte is a szövegjelentés sajátja lenne. A tautológia pedig a nyelvi elemek (és ezzel együtt a mondat vagy kijelentés logikai elemeinek, alanyainak) az ismétlődését jelenti, valahogy úgy, ahogy az algebraiban a betűvel jelölt változók szerepelnek. Az a bizonyos „X” vagy „Y” változó a műveletek és szabályok szempontjából nem rendelkezik egyediséggel, az egyenlet megoldását követően azonban egy konkrétan meghatározható halmazzal lesz azonos. Valójában a grafikus jelek struktúrájából adódó disszemináció a Farnbauer-líra, sőt próza egyik legelemibb tapasztalata.

A humán létezés ugyanakkor a legáltalánosabb tulajdonságaiban, materiális és teoretikus-elvi alapvetéseiben, és a biokémiai vagy fizikai összefüggéseiben mutatkozik meg. A versbeszéd így nemcsak az objektív líra irányába nyit utat, hanem például a biopoétika felé is, a *Magházrejtekeben*¹³ (amely gazdag motívumtörténeti hagyományt is magában hordoz) a humán és a növényi létezés attribútumait montírozza egybe. A *Mi ez, az, ami az, ami van, ami van?*¹⁴ pedig olyan testképet vezet be, amelyben a testrészek rendszere, a közöttük léte-sülő viszonyrendszer nem az antropológiai emberkép rendje szerint, hanem valamiképp a deleuze-i szervek nélküli test fogalma alapján értelmezhető.

Az életmű nyitott: hogy csak egy példát említsek, Németh Zoltán korai és legújabb költészete magán hordozza a hatástörténet nyoma-ait. A szövegek már ennek apropóján is újraolvasásra, újrendezésre hívnak fel: Farnbauer minden munkája azt jelzi, hogy rendszerek léteznek, azonban a keretek elmozdíthatóak, áthelyezhetőek egyes kiemelt szegmensek, vonatkozási pontok mentén. A csomópontok és a mellékszálak keresztezik, strukturálják az eredeti sémát, gazdagítják a mintázatot – valahogy úgy, ahogy a pók a hálóját. Amely egyszerre organikus és geometrikus, és mindíg önmaga eredeti alakzatát rajzolja tovább.

Éppen ezért, bármikor folytatható.

Farnbauer Gábor, az Isten éltesse!